

ЛЕКЦІЯ 1. ФІЛОСОФІЯ, ЇЇ ПРЕДМЕТ ТА ОСНОВНІ ФУНКЦІЇ.

План.

1. Поняття філософії. Особливості філософського знання. Предмет філософії.
2. Світогляд, його структура та історичні типи.
3. Функції філософії. Значення філософії в житті людини та суспільства.

1. Виникнення філософії, її предмет та основні функції.

Кожна людина у душі філософ, оскільки – хоче вона того чи ні – уявляє або мислить про речі, які містяться поза межами її безпосереднього сприйняття, за явищами навколишнього світу.

Чому існує негативне відношення до філософії ?

Всі люди в цьому світі філософствують, але про це ніколи не думають як і те, що розмовляють прозою.

Філософія (любов – мудрість) = Любов до мудрості.

Істинна мудрість є бог, а людина може тільки прагнути до мудрості до повного розуміння сутності світу і сутності самої людини.

Перша людина у світі, яка ввела це слово Піфагор.

Перша людини яка ввела це поняття у європейську культуру -

Платон.

ФІЛОСОФІЯ – одна з найдавніших і найцікавіших галузей людського знання яка зародилась у надрах стародавніх цивілізацій.

Виникає філософія у УІІ ст до н.е. у стародавніх Індії, Китаї, Греції.

Економічні, соціально-політичні, духовні передумови виникнення філософії:

- стрибок у розвитку продуктивних сил (поява бронзи, заліза);
- товарно-грошові відносини;
- відокремлення фізичної праці від розумової
- виникнення держави;
- руйнування родового ладу;
- переоцінка моральних норм;
- емпіричні знання;
- міфологія;

Філософія – загальносвітоглядна теорія, система знань і одночасно пошук розв'язання корінних світоглядних питань бо вони невичерпні й остаточна відповідь на них ніколи не досягається.

Філософія ставить і намагається розв'язати найзагальніші, найсуттєвіші питання світорозуміння.

ОБ'ЄКТОМ філософії є світ включаючи і людину.

ПРЕДМЕТОМ філософії найбільш загальні закони розвитку природи, суспільства та людського мислення.

Філософія – це наука про сутність світу; наука про найбільш загальні

закони розвитку природи, суспільства і мислення; наука про найбільш загальні шляхи пізнавальної та практичної діяльності людства.

Предметом філософії є відношення «мислення» - «буття»

Види відношень: утилітарно- практичне; політичне; моральне; релігійне, філософське

Філософія – це вчення про найбільш загальні та фундаментальні принципи реальності і мислення.

Філософія вивчає людину і світ в їх найзагальніших характеристиках.

Філософія – це межа між тим, що уже пізнано і тим що ще не пізнано.

Філософія – це щось недонаукове (Рассел).

Філософію цікавили такі життєво важливі питання:

1. Що таке істина, та як відрізнити її від помилкових знань?
2. У чому смисл життя?
3. Що таке суспільство та як прийти до його кращого устрою?
4. Що таке людина? Яке її місце та роль у суспільному житті?
5. Як побудований світ та що лежить в його основі?
6. Як взаємопов'язані в ньому матеріальне та ідеальне?
7. Світ хаотичний чи впорядкований?
8. Що таке спокій, рух, розвиток та прогрес?
9. Що таке людяність, совість, честь, обов'язок, відповідальність, справедливість, добро, зло, краса ?

У центрі уваги філософів були: а). природа, будова світу, вчення про першооснови всього суцього. б) людина, її природа, розум, почуття, мова, мораль, пізнання, релігія, мистецтво. в) суспільство та його устрій.

ОСНОВНЕ ПИТАННЯ ФІЛОСОФІЇ - відношення мислення до буття.

Філософія як і будь-яка інша наука має свій предмет дослідження. Але перш ніж говорити про цей предмет розглянемо питання, які розв'язує будь-яка інша філософія. Головним із них є основне питання філософії.

Історії відомі безліч філософських систем, які виникли в різних історичних умовах і країнах та створених представниками самих різних суспільних класів і груп. Як же розібратись в цих різноманітних філософських системах ? Як визначити їх наукову цінність, визначити місце кожної з них в історії філософської думки ? Щоб зробити це, необхідно перш за все подивитись, як та чи інша філософська система, той чи інший філософ вирішує основне питання філософії.

При уважному розгляді світу, який оточує людину, можна помітити, що всі його предмети і явища або матеріальні або ідеальні, духовні.

Як же зв'язані матеріальне і духовне, духовне породжує матеріальне чи навпаки матеріальне духовне? Питання про характер цього зв'язку, про

відношення мислення до буття, духовного до матеріального і складає ОПФ.

Воно є основним тому, що в залежності від відповіді на нього вирішуються всі інші філософські проблеми: про єдність світу, про характер законів його розвитку, про сутність і шляхах пізнання світу і т.д. Оскільки крім матеріального і духовного, у світі нічого немає, створить філософську систему, намалювати картину світу в цілому, не вирішивши ОПФ, неможливо.

ОПФ має дві сторони: 1) Що первинно? 2) Чи пізнаваний світ?

В залежності від відповіді на ці питання філософи розділились на матеріалістів та ідеалістів.

ІДЕАЛІЗМ – це філософське вчення, яке виходить з положення, що матерія є продуктом духовного, що первинним є свідомість, а вторинним матерія.

Різновиди ідеалізму:

ОБ'ЄКТИВНИЙ ІДЕАЛІЗМ – виходить з того, що духовне існує поза свідомістю людей і незалежно від неї, незалежно від матерії, природи як якийсь «світовий розум», «світова воля», «позасвідомий світовий дух», який визначає всі матеріальні процеси.

СУБ'ЄКТИВНИЙ ІДЕАЛІЗМ – це філософське вчення згідно якого всі предмети, які ми бачимо, відчуваємо на дотик, нюхаємо, не існують незалежно від наших чуттєвих сприйнять і виступають як комбінації наших відчуттів, уявлень.

МАТЕРІАЛІЗМ – філософське вчення згідно з яким духовне є продуктом матеріального, первинним є матерія, а вторинним – свідомість.

ДУАЛІЗМ – вважає, що духовне не залежить від матеріального, а матеріальне від духовного.

Виявити предмет філософії – це значить установити коло питань, які вона вивчає, вияснити, чим вона відрізняється від інших наук.

На протязі багатьох століть розвитку філософії предмет її як науки постійно змінювався. Спочатку вона включала в себе все наявне на той час знання: про світ в цілому, про окремі предмети і явища цього світу – Землю, людину, тварин, мінералах, рослинах тощо. Потім по мірі розвитку виробництва і накопичення наукових знань від неї поступово відокремились конкретні науки – механіка, фізика, хімія, геологія, історія і т.д. Що ж залишилось від філософії? Головним в предметі філософії є вирішення ОПФ. Ми вивчаємо діалектико-матеріалістичну філософію. Вона правильно вирішує ОПФ. Її предметом є і найбільш загальні закони розвитку цього світу.

Предметом філософії є і закономірності процесу пізнання.

СТРУКТУРА ФІЛОСОФІЇ.

- історія філософії;	- етика;
- онтологія;	- естетика;
- праксеологія;	- логіка;

- гносеологія;
- соціальна філософія;

- аксіологія;
- філософська антропологія

ФІЛОСОФІЯ І НАУКА:

Спільне:

Мають спільні поняття: простір, час, матерія, детермінація субстрат, субстанція.

- знання позбавлене чуттєвої конкретності;
- логічна обґрунтованість положень;
- теоретичний характер досліджень.   **ДООПРАЦЮВАТИ !**

Відмінне:

- філософське знання світоглядне, емоційне;
- наука об'єктивна;
- Якісна несумірність знань і мудрості;
- філософське знання – суб'єкт-об'єктне, узагальнююче.

Природничо-наукові знання є точними, однозначними та загальноприйнятими.

Філософські знання – плюралістичні (множинні)

Філософія – це наука чи не наука? Обсяги цих понять перетинаються.

2. СВІТОГЛЯД, ЙОГО СТРУКТУРА, СПЕЦИФІКА, ФУНКЦІЇ ТА ІСТОРИЧНІ ТИПИ.

Людство на всіх етапах розвитку завжди цікавили вічні питання. Що таке оточуючий людиною світ? Яка його сутність, як він облаштований? Чи створений він, чи існує вічно? Яка його доля в майбутньому, чи є перспектива існування? Нарешті, яке місце і роль людини в цьому світі, в чому смисл її існування? Відповіді на ці питання обумовлені потребою в загальній орієнтації, самовизначенні людини у світі. Адже перелічені питання тісно пов'язані з можливістю відповіді на більш конкретні, але болючіші питання сьогодення. Мається на увазі усвідомлення труднощів, суперечностей, визначення шляхів, тенденцій розвитку кожного конкретного суспільства чи держави. Як зрозуміти перетворення, що відбуваються в сучасну епоху? Яким чином і чи можна взагалі позбутися загроз, що виникли над людством, - екологічної, ядерної, бездуховності тощо.

Отже, для розуміння, усвідомлення всіх цих питань, розв'язання більш конкретних практичних завдань потрібен широкий кругозір, бачення перспектив розвитку світу і людства, треба зрозуміти сутність всього, що відбувається в світі і в більш конкретному середовищі. Необхідно зрозуміти смисл і мету нашого життя: що ми робимо і для чого, які наші устремління, як вони сприймаються людьми тощо.

Сукупність таких уявлень про світ та місце і роль людини в світі можна назвати світоглядом. Пояснити це поняття досить складно. Основна помилка

- ототожнення знання із світоглядом. Ніби є основні закони буття, а знання цих законів і складає світогляд. Це просвітительський погляд. Світогляд – це своєрідний синтез видів знань і різноманітних смислів осягнення світу людиною.

Світогляд – це активне самовизначення людини в світі, яка шукає шляхи від ідеї до дії.

Отже, **світогляд** – це сукупність поглядів, принципів, знань, ідеалів, переконань, ціннісних орієнтацій, надій та вірувань, що визначають найзагальніше усвідомлення, розуміння світу, ціннісні орієнтації людей, їх життєві позиції та діяльність індивідів.

Світогляд як складне духовне явище поєднує в собі переконання, ідеали, цілі, мотиви поведінки, інтереси, ціннісні орієнтації, принципи пізнання, моральні норми, естетичні погляди тощо.

Якщо проаналізувати сукупність елементів світогляду, можна виділити органічно взаємопов'язані підсистеми. Це – *пізнавальна, ціннісна та підсистема поведінки*.

Пізнавальна підсистема. Світогляд формується насамперед за допомогою знань. До складу світогляду входять повсякденні (життєво-практичні) та наукові (природничі, технічні, суспільні) знання, а також різноманітні форми суспільної свідомості – політична, правова, моральна, естетична, релігійна. Запас знань особи чи суспільства в цілому створює надійне підґрунтя для відповідного світогляду. Без узагальнення широких та глибоких знань неможливо забезпечити чітке, послідовне обґрунтування своїх поглядів на світ та місце людини в ньому.

Ціннісна підсистема. У світогляді крім знань про світ та людину відображаються також певні поняття цінностей. У свідомості людей формується конкретне ставлення до всього, що відбувається, залежно від їх цілей, потреб, інтересів, розуміння сенсу життя тощо. Відповідно виникають світоглядні ідеали (моральні, політичні, естетичні та ін.). Завдяки ідеалам здійснюється оцінка, визначення цінності того, що відбувається. Одними з найважливіших понять, пов'язаних з ціннісною свідомістю, були і є поняття добра і зла, краси і потворності.

Підсистема поведінки. Від знань та системи ціннісних орієнтацій залежить поведінка людини, її життєва позиція, яка може бути як творчо-активною, так і пасивно – пристосовницькою. У зв'язку з цим слід підкреслити бажаність, навіть необхідність гармонізації, узгодженості пізнавальних аспектів та ціннісного способу освоєння світу в людській свідомості. Від цієї узгодженості залежить єдність в діях особи і суспільства таких компонентів світогляду, як почуття і розум, розуміння і дія, віра і сумнів, теоретичний і практичний досвід, осмислення минулого і бачення майбутнього.

СТРУКТУРА СВІТОГЛЯДУ.

Почуття – емоційно чуттєве переживання людиною явищ природи, дій, вчинків інших людей і своїх власних дій.

Воля – психологічна здатність людини підпорядковувати свою діяльність, вчинки, свідомо поставленим цілям. Воля – це серцевина особистості й те, що робить людину особистістю.

Цінності – позитивне або негативне ставлення до явищ оточуючого світу, яке ґрунтується на потребах та інтересах людей, культури, певного соціуму.

Ідеали – є основою духовного світу, вони можуть бути обґрунтованими та ілюзорними, реальними та недосяжними.

Переконання – це погляди людини, які відповідають її свідомості, життєвим прагненням, це не тільки інтелектуальна позиція, а й емоційний стан, стійка психологічна установка, впевненість у справедливості своїх ідеалів, принципів, ідей, поглядів.

Узагальнюючі знання – щоденні або життєво практичні, наукові, професійні, вони є основою, інформаційною базою світогляду.

Оцінка минулого і віра в майбутнє – людина живе не лише «тепер», яке є миттєвістю, а й проектує своє майбутнє, оцінює своє минуле.

Структура світогляду залежить від певних чинників.

Залежно від співвідношення інтелектуального та емоційного досвіду людей світогляд поділяється на: -**світовідчуття**. Це емоційно – психологічний бік світогляду на рівні настрою, почуттів.

- **світорозуміння** . Це пізнавально – інтелектуальний бік світогляду;

- **світосприйняття**. Це досвід формування пізнавальних уявлень про світ за допомогою наочних образів (сприйнятів).

За морально-ціннісними орієнтаціями:

- егоїстичний;
- альтруїстичний;
- гуманістичний;
- антигуманний;
- цинічний.

За ступенем теоретичної «зрілості» - стихійно- повсякденний («життєвий») і теоретичний (філософський).

Світогляд виконує найважливіші функції в житті людини. Як активний духовний чинник світогляд є **основою життя**. Він забезпечує освоєння та зміну людиною навколишнього світу. Адже світогляд об'єднує знання і почуття у переконання. А це визначає певну поведінку та дії особистостей, соціальних груп, націй, народів.

ІСТОРИЧНІ ТИПИ СВІТОГЛЯДУ.

Для розуміння сутності світогляду важливо знати, як він виник, етапи його розвитку, чим відрізнялися його ранні етапи від наступних, більш зрілих. Для розкриття специфіки сучасного світогляду, його функцій необхідно

увияти цей шлях, перші кроки, джерела сьогоденного світорозуміння, тобто заглянути в історію формування світогляду.

Історичними формами світогляду прийнято вважати такі: міфологія, релігія філософія.

Міфологія - формується і функціонує стихійно.

- її творцем є народ, не має автора.
- характеризується відсутністю розмежування людини і світу.
- міф розповідає про явища оточуючого світу.
- міфологічна свідомість є синкретичною, тобто бачить світ цілісним, універсальним.

Міфологія виникла в первісному суспільстві. В міфах людина насамперед прагнула відповісти на так звані космічні питання: походження та будова світу; виникнення та сутність найбільш важливих явищ природи.

3.ФУНКЦІ ФІЛОСОФІЇ. ЗНАЧЕННЯ ФІЛОСОФІЇ В ЖИТТІ ЛЮДИНИ ТА СУСПІЛЬСТВА.

Світоглядна – забезпечує людині відносно цілісне розуміння світу, допомагає з'ясувати своє місце в ньому, знайти й обґрунтувати свої життєві орієнтири, з'ясувати зміст і значення життєвих орієнтирів та цінностей, цілей, сенсу життя.

Пізнавальна – завдяки дослідженню загальних проблем пізнання філософія озброює людину орієнтирами в пізнавальній діяльності, критеріями та ознаками правильного руху на шляху до надійних, достовірних знань.

Виховна – філософія прищеплює інтерес і смак до самовиховання, сприяє посиленню потягу людини до самовдосконалення, творчого підходу до життя, пошуку життєвих сенсів.

Соціально – адаптивна - філософія допомагає зорієнтуватися у складних, строкатих, різноманітних проявах суспільного життя і виробити власну соціальну позицію.

Методологічна – відіграє роль загального методу, цілісної сукупності орієнтирів як практично-перетворюючої, так і пізнавальної діяльності.

Аксіологічна – вказує на місце цінностей у житті людини, на структуру ціннісного світу, тобто на зв'язок різних цінностей між собою, із соціальними й культурними факторами та структурою особистості.

Логічна – сприяє формуванню культури людського мислення, виробленню критичної неупередженої позиції у міжіндивідуальних та соціально-культурних діалогах.

Праксеологічна - досліджує активне, дієве ставлення людини до світу, можливості, способи й межі діяльності.

Інтегруюча – робить узагальнення висновків часткових (спеціальних) наук, пов'язуючи їх з постановкою і розв'язанням корінних світоглядних проблем, тим самим філософія сприяє створенню цілісної системи наукового знання.